

ALMANCA ÖĞRETİMİNDE ÖĞRETİCİ ETKİNLİKLERİ

Mehmet GÜNDOĞDU

Lehrer gelten als zentrale und entscheidende Größe des Fremdsprachenunterrichts. Untersuchungen zur Lehrertätigkeit in der einschlägigen Literatur nehmen einen großen Platz ein. Demgegenüber ist die Zahl der Arbeiten, die die Lehreraktivitäten im Fremdsprachenunterricht zum Gegenstand haben, sehr gering.

Es ist im allgemeinen bekannt, daß die Lehreraktivitäten im Unterricht Deutsch als Fremdsprache eine unentbehrliche Bedeutung haben. Die Lehrer haben daneben zur funktionellen und effektiven Gestaltung des Unterrichts viele verschiedene Aktivitäten auszuführen.

Diese vorliegende Arbeit zielt darauf, die Lehreraktivitäten im kommunikativ orientierten Deutschunterricht darzulegen. Dabei werden auch Vorschläge in Bezug auf die Lehreraktivitäten konkretisiert, die im kommunikativ orientierten Unterricht Deutsch als Fremdsprache zu erfüllen sind.

1. Giriş

Çeşitli biçimlerde düzenlenip uygulamaya konulan yabancı dil öğretim işlemi, öğretici ve öğrenciler arasında karşılıklı ilişkiler içerisinde sürdürülür. Öğretimin en iyi biçimde gerçekleştirilmesi, diğer etmenlerin yanında öğretici ve öğrenciler tarafından yerine getirilmesi beklenen etkinliklere bağlıdır. Bu etkinlikler izlenen yöntem ve yaklaşımlara göre çoğu kez birbirinden oldukça farklıdır. Her duruma uygulanabilecek tek bir yöntem geliştirmenin olanaksızlığı nedeniyle öğreticiler, sürekli olarak yeni yöntemler geliştirmek ve bu yöntemlerin gerektirdiği etkinliklerde bulunmak durumundadırlar.

Bilindiği gibi, yabancı dil öğretimi denildiği zaman konuyla ilgili göz önünde bulundurulması gereken öğretici, öğrenci, öğretim ortamı, ders araç gereçleri vb. pek çok etmen akla gelmektedir. Dil öğretimi bütün bu etmenler göz önüne alınarak düzenlenir. Öğretimde başarı veya başarısızlığın nedenleri, diğer etmenler gözardı edilerek sadece bunlardan birine bağlanamaz. Ancak, öğretimde verimliliğin artırılabilmesi büyük ölçüde öğretici etmenine bağlıdır

Öğretici, öğretimin temel ve vazgeçilmez ögesidir. Konu ne olursa olsun, bunları sınıf ortamında öğrencilere aktaracak olan öğreticidir. Bu nedenle, Almanca öğretiminde üzerinde durulması gereken konulardan birisi de kuşkusuz öğreticinin işlevi ve sınıf içi hangi etkinliklerde bulunması gerektiğinin sağlıklı bir biçimde saptanmasıdır. Ancak, bugüne değin

öğreticilerle ilgili yapılan araştırmalarda daha çok öğretici kişiliği, davranışı, niteliği, yetiştirilmesi ve eğitimi üzerinde durulmuş, ayrıca öğretici davranışlarının öğrencilerin başarısına olan etkisi ele alınıp incelenmiştir (Bausch v.d., 1989). Öğreticiden kaynaklanan sorunlar ve öğretmenlerin her derse özgü sınıf içi etkinlikleri, dizgeli bir biçimde araştırma konusu olmamıştır.

Bu çalışmada, yabancı dil olarak Almanca öğretiminde öğretici etkinliklerinin neler olması gerektiği konuşturılmaktadır. Amaç, her öğretim durumunda uygulanabilecek etkinliklerle ilgili değişmez doğrular sunmaktan çok, bu konuda düşünce geliştirmektir. Geliştirilen düşünceler bir öneri niteliğindedir. Önerilerin uygulama alanında sınanarak olumlu ve olumsuz yönlerinin belirlenmesi yapılacak etkinliklerin iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve değiştirmesine katkı sağlayacaktır.

2. Almanca Öğretiminde Uygulanan Yöntemler

Bilindiği gibi, dil öğretimi üzerinde çok konuşulup tartışılan ve güncelliğini koruyan önemli bir konu olarak toplumdaki gelişmelerden, bilimsel çalışmaların ortaya koyduğu yeni gerçeklerden etkilenerek amaç, içerik, yöntem ve uygulamalarda büyük değişikliklerle sürekli gelişmektedir.

Almanca öğretiminde önceleri dilbilgisi kurallarının öğretilmesine ağırlık veren dilbilgisi- çeviri yöntemi geçerliken, 1950'li yıllardan sonra dilin sözlü bir iletişim aracı olarak yenileme, öykünme, alıştırma yaptırma, pekiştirme yoluyla öğretilmesini öngören dilsel - işitsel/görsel yöntemlere geçilmiştir. Süreç içerisinde bu yöntemlerin yetersizliği ileri sürülerek, yeni yöntem arayışları başlamış ve sürdürülen araştırmalar sonucu 1970'li yıllarda öğrenciye, gereksinimlerine yönelik dil becerilerini ve kullanımını kazandırmayı amaçlayan bildirişimsel-işlevsel (iletişimci) yöntem uygulamaya konulmuştur. Bu yöntem 80'li yılların ikinci yarısından sonra, öğrenci ve ülke özellikleri de göz önüne alınarak yeni bir anlayışla daha da geliştirilmeye çalışılmaktadır (Neuner ve Hunfeld, 1993). Son yıllarda, toplumsal ve kültürel yapısı birbirinden farklı tüm ülkeler için aynı yöntem ve tekniklerin geçerli olmayacağı görüşü benimsenerek "dil eğitiminin kişiyi eğitmedeki rolü, yani eğitsel işlevi" önem kazanmıştır (Tapan, 1993: 156). "Kültürlerarası bildirişim odaklı" diye adlandırılan bu yeni "yaklaşımın temel ilkeleri bugün artık yabancı dil olarak Almanca öğretiminde uygulama alanına girmeye başlamıştır"(Tapan, 1995:165).

Bu yöntemlerin oluşumu ve geliştirilmesi, özünde dilbilim ve öğrenme kuramlarına dayanmaktadır. Dilbilimdeki gelişmeler ile öğrenme kuramındaki sürekli değişiklikler, yöntemle birlikte öğretici rolünün ve etkinliklerinin de değişmesine neden olmuştur. Örneğin; yapısalcı dilbilim ve davranışçı öğrenme kuramından esinlenilerek geliştirilen koşullama yoluyla dil öğretimi biçiminde öğretici daha çok örnekleme, tekrar ve pekiştirme

alıştırmaları gibi etkinliklerde bulunur. Buna karşın üretici-dönüşümsel dilbilim ve bilişsel öğrenme kuramlarına dayanarak oluşturulan ve dil öğreniminin bir alışkanlık ve koşullanmadan çok, yaratıcı bir süreç olduğunu ileri süren bilişsel öğretim biçiminde öğretici, dil yapılarını ve kurallarını bütünüyle bilinçli olarak öğrencilere öğretmekle görevlidir. Toplumbilim, edimbilim, anlambilim gibi gelişen çeşitli dilbilim dalları ve bunların verilerinin dil öğretimine yeni boyutlar kazandırması sonucu benimsenen bildirişimsel-işlevsel (iletirişimci) öğretimde dilin yapısı, kuralları ve anlamsal boyutu yanında kullanım biçimlerinin de öğretilmesi önem kazanmış ve öğretici odaklı olan öğretim, sınıf içi etkileşime ağırlık veren öğrenci odaklı bir biçim almıştır.

İzlenen yöntem ne olursa olsun, amaçlara uygun olarak hazırlanmış konu içeriklerinin en etkin biçimde öğretilmesi önemli ölçüde öğreticinin niteliği, tutumu ve sınıf içi etkinliklerine bağlıdır. Bu nedenle ders araç gereçlerini sečen, bunları yeri geldiğinde kullanan, dersin akışını belirleyen kiři olarak öğretici, öğrencilerin gereksinimlerini anlamak ve bu gereksinimleri karşılamak için bilinçli olarak değişik rollerde birçok etkinliklerde bulunmak durumundadır. Bu etkinliklerin neler olması gerektiğine değinmeden önce öğretici işlevi ile ilgili birkaç Őey belirtmek istiyorum.

3. Öğreticinin İşlevi

Öğreticinin temel işlevi, öğrenimi kolaylaştırmak için öğrencilere her türlü destek ve yardımı sağlamaktır. Bunun için var olan bütün olanakları zorlar, ders araç gereçlerini kullanıma hazır tutmak, gerektiğinde sınıf gereksinimlerine uygun yeni ek araç gereçler geliştirmek öğreticinin işlevleri arasındadır. Öğretici, öğrencilerle kendi arasında sürekli iletişim kurmak, onları derse isteklendirmek, ilgilerini canlandırmak ve artırmak durumundadır. Öğrenci gereksinimlerini gözönüde tutarak öğretime uygun bir ortam hazırlamak, yönelinen öğrenci grubunun ve bu grubu oluşturan bireylerin özelliklerini göz önünde tutarak değişik ders biçimleri düzenlemek konu içeriklerine uygun yeni yöntemler geliştirmek, kendi alanındaki bilimsel araştırmaları izlemek, bu araştırmaların sonuçlarını değerlendirerek benimsediklerini uygulamaya koymak öğreticinin en temel işlevlerindedir. Öğreticinin bir başka işlevi de öğrencilerin kendi kendilerini yönetmelerini, çalışma becerileri edinmelerini, eleştirel düşünebilmelerini, sorgulayıcı olmalarını ve toplumla bütünleşebilmelerini sağlamaya yönelik çaba göstermektir.

Öğrencilerin özelliklerini ve niteliklerini ileri sürerek işlevlerini yerine getirmeyen öğreticiler, öğretime uygun olmayan ortamların oluşmasına yol açarlar. Sonuçta öğretici işlevi yozlaşarak derste vakit doldurmaya, isteksizlik ve ilgisizliğe, tekdüzeliğe, kayıtsızlığa dönüşür. Bunu önlemenin yolu ise öğreticilerin işlevlerini sorumluluk bilinci ile eksiksiz yerine getirmesi ile olanaklıdır. İşlevlerini yerine getirmeye çalışan bir öğreticinin aynı zamanda

etkin bir öğretim için değişik etkinliklerde bulunması gerekir. Bu etkinlikler, günümüz Almanca öğretiminde egemen olan bildirişimsel-işlevsel (iletişimci) ve yeni yeni uygulama alanına giren kültürlerarası bildirişim odaklı yöntem çerçevesinde şöyle açıklanabilir:

4. Öğretici Etkinlikleri

Öğretici sınıfa girer girmez karşısında tek tek ve belirli sayıda bireylerden oluşan bir öğrenci grubu bulur ve onlarla ders süresince sürekli iletişim içerisinde bulunmak durumundadır. Eğitim anlayışımızdan kaynaklanan alışkanlıklar gereği öğretici, öğretimin gerekliliği için öğrencilerle kendi arasındaki mesafeli tutumunu korumak eğilimindedir. Oysa, öğrencilere arkadaşça yaklaşmak, onlardan biri gibi davranmak, isimleriyle çağırmak, öğrencilerin derse etkin katılımını çabuklaştırır ve onlarla daha sağlıklı bir iletişim kurmayı sağlar. Alaycı ve küçümseyici konuşmalar, mesafeli tutum, nedensiz çıkışlar, onların derse etkin katılımını güçleştirir. Etkin bir öğretim için bu alışkanlığın bırakılması, öğretici ve öğrencilerin doğal davrandığı, gereksiz baskı ve tutumlar nedeniyle dile getirilemeyen görüş, düşünce, öneri ve isteklerin özgürce tartışılabildiği bir ortam yaratması gerekir. Böyle bir ortam, kuşuların ve çekingenliklerin giderilmesine, hoşgörüyeye dayalı denetimli ve katılımlı etkinliklerin gerçekleşmesine katkı sağlayacaktır.

Öğreticinin yüz ifadesinin, el kol hareketlerinin, bakışlarının öğrenci üzerinde önemli etkisi vardır. Ders akışı içerisinde öğrencilerin konuya ilgisini çekmek ve onları isteklendirmek, konuyu daha da anlaşılabilir duruma getirmek için yeri geldiğinde bu tür sözselsel olmayan davranış ve anlatımlarla dersi zenginleştirir. Konuya ilişkin bilgilerini düşünsel bir çabayla geliştirerek alıştırmalar düzenleyebilir.

Dolaylı anlatımlar, açık ve net olmayan ifadeler, soyut sözcük kullanımı, çok yavaş veya çok yüksek tonda konuşmalar öğrencilerin derse olan ilgisini azaltır. Bu nedenle, öğretici söylemleri açık ve net olmalıdır. Anlamı belirgin kılan tonda açık ve net anlatımlar konuyu belirginleştirir ve anlamayı kolaylaştırır. Ancak, öğretici bütün bunları yaparken dikkatini ve bakışlarını sınıfın bir bölümüne yoğunlaştırmamalı, bakışlarını bütün öğrenciler üzerinde dolaştırmalıdır.

Öğretici, öğrencilerin dil öğrenimindeki amaçlarını, kişisel tutumlarını ve gereksinimlerini saptamak için onlarla konuşur. Elde ettiği sonuçları değerlendirerek onların gereksinimlerine uygun dersler hazırlar, konuyu öğrencilere tanıtır. Ders süresini zaman dilimlerine ayırarak her aşamada hangi etkinliklerde bulunacağını önceden belirler. Önceden hazırlamış olduğu alıştırmalarla konuya ilişkin uygulamalar yaptırır. Öğrencilerin sıkıldığını farketttiği anda espirili bir öykü, fıkra, anekdot vb. anlatarak onların dikkatini toplar.

Öğretici, öğrencilerin derse etkin ve bilinçli katılımını sağlayacak uygun öğretim ortamı oluşturur. Çeşitli etkinlikler için zaman zaman sınıf içi oturma ve çalışma düzenini değiştirir. Öğrencilerin birbirlerini dinlemelerini isteklendirecek, tahta ve seçilen araç gereçlerini görmelerini sağlayacak yeni düzenlemeler yapar. Bu düzen içerisinde öğrencilerin kendi aralarında iletişim ve iletişimle ilgili etkinlikler geliştirmelerini olanaklı kılacak girişimlerde bulunur. Onların birbirleriyle tartışmaları için ortam yaratır. Zaman zaman öğrencilerden biri gibi bu tartışmalara katılır. Tartışmada öğrencilerin takıldığı yerde onlara yardım eder, tartışmayı sürdürmelerini sağlar. Öğrencilerimizin ezberci ve aktarmacı öğrenme alışkanlıklarını terketmeleri için onları kişisel görüşlerini açıklamaya özendirir. Bu durumda herşeyi bilen, doğru ve yanlış düzelten değil, sınıf içi çalışmayı düzenleyen konumundadır.

Öğretici, öğrencilerin daha önce edindikleri bilgileri göz önünde tutarak ikili ve grup çalışmaları yaptırır. Onları gruplara katılmaları için yönlendirir. Bir çalışmaya en iyi biçimde nasıl yaklaşacakları, nereden başlamaları gerektiği ve nasıl bir yol izleyeceklerini konusunda önerilerde bulunur. Başka bir deyişle onlara danışmanlık yapar. İkili ve grup çalışmaları bitiminde yapılan etkinlikleri gözden geçirir. Bunların geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi üzerinde durur. Etkinliklerin daha çok öğrencinin ufkunu geliştirici, bağımsız ve araştırma yapmayı sağlamaya yönelik olmasına dikkat eder.

Öğretici, sınıf içi etkinliklerin birbirine bağımlı ve birbirini tamamlayıcı olmasına özen gösterir. Her aşamada öğrencilerin kendi üzerine düşeni eksiksiz yerine getirmeleri için onları uyarır. Bu etkinlikler sırasında öğrencileri gözlemler, sözcük, dil yapıları ve kullanımları ile ilgili eksikliklerini not eder. Bunları değerlendirerek açık ve anlaşılır bir şekilde öğrencilere açıklar, hangi bağlamda nasıl kullanılacağı konusunda bilgiler verir. Daha sonraki etkinliklerde bu bağlamda uygulamalar yaptırır.

Öğretici, öğrencilerin kendi aralarında iletişim kurmalarını sağlayacak rol yapma, bir durumu canlandırma, karşılıklı konuşma, öğretici oyunlar gibi etkinliklere ağırlık verir. Öğrencilerin birbirlerine soru yönelmelerini, söylenenleri sorgulamalarını, eleştirmelerini ve konu ile ilgili kendi düşüncelerini belirtmelerini ister. Edilgen durumdaki öğrencileri etkin duruma getirir, onları katılımcı olmaya yönlendirir.

Öğretici, ders araç gereçlerini gerçek yaşamda kullanılmak üzere üretilmiş olanlardan seçer. Onların özgün olmasına çaba gösterir. Öğrencilerin kendi kendilerine çalışmaları için araç gereçler sağlar. Bunun yanında, kendi yaratıcı gücü ile geliştirdiği bazı ek araç gereçleri her an öğrencinin kullanımına hazır tutar.

Öğretici, öğrencilerin gezi, tiyatro, sinema gibi sınıf dışı etkinliklere katılmalarını destekler, onlarla bu konu üzerine söyleşir, zaman zaman bu etkinliklere kendisi de katılır.

Öğretici, ders bitiminde bir özdeğerlendirme de yapmalıdır. Böyle bir değerlendirimin sunuların öğrencilerin gereksinimlerine uygun olarak değiştirilmesine ve öğreticinin öğretme becerilerini geliştirmesine katkı sağlayacağı açıktır.

5. Sonuç

Sonuç olarak burada belirtilen öğretici etkinliklerinden başka pek çok etkinlikler daha vardır. Öğreticiler, güdüleyici, yaratıcı, iletişimci, verimliliği artırıcı etkinlikleri her öğretim ortamında uygulamak durumundadırlar. Ancak bütün bunları yaparken yetkinlik, yetki, sorumluluk, öğrencilerle bütünleşme, onları sınav yapma gibi değişik baskılar altındadırlar. Bunların aşılması durumunda uygulayacakları değişik etkinliklerle verimliğili daha da artıracaklardır.

Öğrenci gereksinimlerini karşılayacak iletişime dayalı etkinliklerin sınırını belirlemek sanıldığı kadar kolay değildir. Bu ancak sınıf içi değişik türden etkinliklerin sistemli bir şekilde araştırılmasıyla olanaklıdır.

Kaynakça

- Bausch, K-R., Christ, H., Hüllen, W., Krumm, H.-J. (Derl..) (1989): *Handbuch Fremdsprachenunterricht*. Tübingen: Francke.
- Neuner, G. ve Hunfeld, H.(1993): *Methoden des fremdsprachlichen Deutschunterrichts*. Berlin: Langenscheidt.
- Tapan, Nilüfer (1993): 20. Yüzyıl Almanca Öğretiminde Yöntem Arayışları. *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi* ,VIII, 191-205.
- Tapan, Nilüfer (1995): Yabancı Dil Olarak Almanca Öğretiminde Yeni Bir Yöneliş: Kültürlerarası-Bildirişim-Odaklı Yaklaşım. *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi* , IX,149-167.